

Research article

กระบวนการพัฒนาศิลปะแบบมีส่วนร่วมสู่การสร้างสรรค์

ผลงานศิลปกรรมในชุมชนจีนเยาวราช

Enhancing Artistic Creation through Participatory

Development Processes in Yaowarat Chinese Community

ศิริก้อย ชุตาทวีสวัสดิ์^{1*} ทิพนันต์ แยมมณีชัย² สุเมธ ทานเจริญ³ รัตนชฎา เทียวจำเริญ¹

Sirikoy Chutataweesawas^{1*} Tippanet Yaemmaneechai²

Sumate Tanchareon³ Rattanachada Tiawchamroen¹

Received: 13 November 2024 | Revised: 17 December 2024 | Accepted: 26 December 2024

<https://doi.org/10.55003/acaad.2024.275716>

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาศิลปะแบบมีส่วนร่วมสู่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมในชุมชนจีนเยาวราช มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อออกแบบกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนที่ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเยาวราช 2) เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) เพื่อประเมินผลการจัดนิทรรศการศิลปะและความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากผลงานศิลปกรรม โดยการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะ 1 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และคนในชุมชน เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมเยาวราช ศิลปะชุมชน ศิลปะแบบมีส่วนร่วม และสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์ ระยะที่ 2 การจัดกิจกรรมศิลปะแบบมีส่วนร่วมให้แก่คนในชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งงานศิลปะชุมชนจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และระยะที่ 3 การพัฒนาผลงานศิลปกรรมจากรูปร่างศิลปะจากความร่วมมือกับคนในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะร่วมกับชุมชน โดยใช้สุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์ (Relational Aesthetics) ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและศิลปิน ทำให้ผู้ชมกลายเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ผลงาน ส่งผลให้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและสร้างความเข้าใจระหว่างชุมชน ศิลปิน และสังคม 2) การพัฒนาผลงานศิลปกรรมที่นำเอาวัฒนธรรมจีนของชุมชนเยาวราชมาเป็นแรงบันดาลใจ ผลงานถูกนำเสนอในรูปแบบจิตรกรรม 3 ชิ้นงาน ประติมากรรม 3 ชิ้นงาน วิดีโออาร์ต (Video art) 1 ชิ้นงาน และศิลปะจัดวาง (Installation art) ผ่านการคัดเลือกรูปทรงจากงานศิลปะแบบมี

¹ สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Department of Art Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University

² คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² Faculty of Painting, Sculpture and Graphic Arts, Silpakorn University

³ ศูนย์ส่งเสริมและสนับสนุนมูลนิธิโครงการหลวงและโครงการตามพระราชดำริ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

³ Royal Project Foundation and King's Recommended Supporting Center, King Mongkut's University of Technology Thonburi

*ผู้นิพนธ์ประสานงาน อีเมล: sirikoy.c@chula.ac.th, sirikoy.chutataweesawas@gmail.com

ส่วนร่วมจากคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ผลงานศิลปกรรมทุกชิ้นจึงมาจากการมีส่วนร่วมจากชุมชนและศิลปิน 3) ผลการประเมินความพึงพอใจต่อนิทรรศการศิลปะ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.73$, S.D. = 0.493) และนิทรรศการยังเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกเข้าร่วมสร้างผลงานศิลปะแบบมีส่วนร่วม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชุมชนและสังคม 4) การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลงานจิตรกรรม ได้รับความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญในระดับสูง ($\bar{X} = 4.73$, S.D. = 0.070) ผลิตภัณฑ์จากงานจิตรกรรมที่สามารถนำมาใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ทำให้ศิลปะเข้าถึงได้ง่ายขึ้นในเชิงพาณิชย์และช่วยสร้างรายได้ให้ชุมชน อีกทั้งยังส่งเสริมการเห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ชุมชน

คำสำคัญ: ศิลปะแบบมีส่วนร่วม ศิลปะชุมชน สุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์ วัฒนธรรมไทย-จีน

Abstract

The research on Enhancing Artistic Creation through Participatory Development Processes in Yaowarat Chinese Community has the following objectives: 1) To design a creative process for community art that involves the participation of the Yaowarat community; 2) To create artworks that result from the active participation of the community; and 3) To evaluate the art exhibition and assess the suitability of products developed from the artworks. The research is divided into three phases: Phase 1 involves a literature review, interviews with experts and community members about Yaowarat's cultural capital, community art, participatory art, and relational aesthetics. Phase 2 consists of organizing community participatory art activities to create artworks through community involvement. Phase 3 focuses on developing the art pieces by collaborating with the community.

The research findings are as follows: 1) The creative process of community-based art using relational aesthetics helps foster relationships between the community and artists. It transforms viewers into co-creators, making art a tool for communication and understanding between the community, artists, and society. 2) The development of artworks inspired by the Chinese culture of the Yaowarat community resulted in the production of three paintings, three sculptures, one video art piece, and one installation art piece. These artworks were shaped through participatory art activities with both community members and outsiders. All the artworks, therefore, arose from this collaboration between the community and artists. 3) The evaluation of the art exhibition showed a very high level of satisfaction ($\bar{X} = 4.73$, S.D. = 0.493) The exhibition also allowed outsiders to participate in creating art, fostering a cultural exchange between the community and society. 4) The development of products from the paintings received high approval from experts ($\bar{X} = 4.73$, S.D. = 0.070). These products, derived from the paintings, were practical for everyday use, making art more accessible commercially, and helped generate income for the community, while also promoted an appreciation of the community's identity.

Keywords: Participatory Art, Community Art, Relational Aesthetics, Si-no Thai Culture

1. บทนำ

ศิลปะชุมชนเกิดขึ้นจากความพยายามที่จะทำให้ศิลปะเป็นสิ่งที่มีความหมายมากขึ้นต่อสังคม วัฒนธรรมและชุมชน โดยศิลปะแบบดั้งเดิมจะเน้นการสร้างสรรคที่เน้นความงามเชิงรูปทรงและจำกัดอยู่ในแวดวงของศิลปินกับนักสะสม อย่างไรก็ตาม ในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดที่สำคัญในวงการศิลปะเมื่อศิลปินเริ่มสนใจการมีส่วนร่วมกับผู้ชม ในชุมชนมากขึ้นและต้องการให้ศิลปะสามารถเข้าถึงได้ในวงกว้าง โดยศิลปินกลายเป็นผู้สร้างสรรค์ที่ไม่ได้ทำงานเพื่อผู้ชม แต่ทำงานร่วมกับชุมชนในการสร้างศิลปะ กระบวนการนี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนจาก "ผู้ชม" เป็น "ผู้สร้าง" ที่มีบทบาทในการสร้างผลงานศิลปะร่วมกัน แนวคิดของศิลปะชุมชนได้รับการส่งเสริมผ่านการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกา (Lacy, 2008) แนวคิดนี้มีความชัดเจนอย่างยิ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เรียกร้องให้ศิลปะออกมาจากพิพิธภัณฑสถานและห้องแสดงงานศิลปะ เพื่อเชื่อมโยงและเข้าถึงผู้คนและในชุมชนในพื้นที่จริง (Bourriaud, 2020) กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะชุมชนจึงมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม โดยศิลปินทำงานร่วมกับผู้ชมในชุมชนเพื่อนำเสนอปัญหาและมุมมองเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่หรือกลุ่มสังคมนั้น ๆ (Kirakosyan & Stephenson, 2019) ศิลปะจึงไม่เพียงแต่เป็นผลงานที่มีคุณค่าในเชิงสุนทรียภาพ แต่ยังมีบทบาทในการสร้างความตระหนักรู้และการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน แต่ความสำคัญของศิลปะชุมชนไม่ได้อยู่ที่การสร้างผลงานเพียงอย่างเดียว ศิลปะชุมชนยังเกี่ยวข้องกับกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างการสร้างสรรค์ ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างศิลปินและคนในชุมชน กระบวนการนี้เปิดโอกาสให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ศิลปะชุมชนยังช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของในพื้นที่และวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งส่งผลต่อการสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้ในระดับสังคม (Kester, 2004)

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างงานศิลปะได้ถูกอธิบายผ่านแนวคิดสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์ (Relational Aesthetics) ซึ่งถือเป็นแนวคิดทางศิลปะที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินและผู้ชมมากกว่าการสร้างผลงานทางวัตถุเพียงอย่างเดียว สุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์สะท้อนให้เห็นถึงศิลปะมีบทบาทสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม เน้นถึงคุณค่าในกระบวนการสร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะ "ผู้สร้าง" แทนที่จะเป็นเพียง "ผู้ชม" (Bourriaud, 2020) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดศิลปะชุมชนที่กล่าวไปข้างต้น โดยศิลปินไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้สร้างผลงานทางวัตถุแต่เป็นผู้สร้างสรรค์ "สถานการณ์" ที่เปิดโอกาสให้เกิดการสนทนา การแลกเปลี่ยน และการทำงานร่วมกัน (Bishop, 2012) เพราะฉะนั้นการมีส่วนร่วมของผู้ชมในกระบวนการศิลปะจึงเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ผลงานศิลปะมีชีวิตและมีความหมายที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ในศตวรรษที่ 20 ศิลปะแบบมีส่วนร่วมจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมและสังคมเกิดความเคลื่อนไหวขึ้นในพื้นที่ชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความท้าทายทางวัฒนธรรมและสังคม การนำศิลปะเข้าสู่ชุมชนและเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงออกผ่านกระบวนการสร้างสรรค์จึงเป็นทั้งการสร้างพื้นที่สำหรับการแสดงอัตลักษณ์ทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม

ชุมชนเยวราชเป็นหนึ่งในชุมชนที่มีความท้าทายทางวัฒนธรรมและสังคม ซึ่งกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การพัฒนาทางวัตถุและการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตประจำวันทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นมีโอกาสถูกกลืนหรือถูกละเลย รวมทั้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เคยเข้มแข็งอาจเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา (Rungrotsitichai & Charoenratana, 2021) การเชื่อมโยงแนวคิดศิลปะแบบมีส่วนร่วมกับงานศิลปะชุมชนที่เกี่ยวข้องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนเยวราชจึงเป็นพื้นที่กรณีศึกษา โดยศึกษาอัตลักษณ์สำคัญทั้ง 6 ด้านของเยวราช ประกอบด้วย 1) ภาษา 2) สถาปัตยกรรม 3) การแต่งกาย 4) ประเพณีความเชื่อ และค่านิยม 5) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และ 6) ความสัมพันธ์ทางครอบครัว ระบบเครือญาติและแซ่ตระกูล (Wanichacheva, 2020) และศิลปะชุมชนเป็นสื่อในการสร้างพื้นที่ให้ชุมชนสามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเองผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ที่มีส่วนร่วมกับคนในชุมชนและบุคคลภายนอก ผ่านกิจกรรมศิลปะแบบมีส่วนร่วม "กิจกรรมตัดผ้าสร้างสรรค์" ถูกนำมาใช้เป็นกิจกรรมหลักในการศึกษาครั้งนี้ กิจกรรมนี้มีเพียงแค่

สะท้อนถึงมิติทางวัฒนธรรม แต่ยังคงเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างงานศิลปะ ผู้เข้าร่วมได้ทำกิจกรรมตัดผ้าสร้างสรรค์ ช่วยสะท้อนมุมมองและความรู้สึกที่มีต่อชุมชนและวัฒนธรรมของตน โดยสร้างผลงานศิลปะจากกิจกรรมดังกล่าว

การวิจัยนี้มีกระบวนการสร้างสรรค์จากการจัดกิจกรรมตัดผ้าสร้างสรรค์ให้แก่คนในและนอกชุมชน ใน 3 ช่วงวัย นำผลงานการตัดผ้าของผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหา เพื่อจัดประเภทที่มาทางความคิดจากวัฒนธรรม ผลงานที่ได้จากการวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาของผู้เข้าร่วมกิจกรรม นำมาสู่การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ประติมากรรม ศิลปะจัดวาง และ วิดีโออาร์ต (Video Art) โดยผู้วิจัย และยังสามารถต่อยอดพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเยวราช จึงเห็นได้ว่าการนำใช้กระบวนการศิลปะแบบมีส่วนร่วมและศิลปะชุมชนในเยวราชจึงเป็นกระบวนการหนึ่ง ในการเชื่อมโยงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสร้างพื้นที่ให้ชุมชนสามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์วัฒนธรรมจากการใช้กิจกรรมศิลปะตัดผ้าสร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้คนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างงานศิลปะที่สะท้อนถึงความเป็นเอกภาพกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ศิลปะชุมชนในกรณีของเยวราชจึงไม่เพียงแต่เป็นการสร้างงานศิลปะที่มีคุณค่าในเชิงสุนทรียภาพแต่ยังเป็นวิธีการสร้างความร่วมมือและความเข้าใจวัฒนธรรมชุมชนอีกด้วย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อออกแบบกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนที่ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเยวราช
- 2.2 เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2.3 เพื่อประเมินผลการจัดนิทรรศการศิลปะและความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากผลงานศิลปกรรม

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิดสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์ (Relational Aesthetics) เป็นแนวคิดทางศิลปะที่นำเสนอโดยนักวิจารณ์ชาวฝรั่งเศส Nicolas Bourriaud ในปี 1998 ในหนังสือชื่อ Relational Aesthetics ได้เสนอว่า งานศิลปะไม่ควรถูกมองเป็นเพียงวัตถุที่สร้างขึ้นมาแล้วเสร็จแล้ว เพื่อให้ผู้ชมเพียงแค่ "ดู" หรือ "เสพ" แต่ควรถูกมองว่าเป็นกระบวนการที่สร้างประสบการณ์ทางสังคม โดยศิลปินทำหน้าที่สร้างสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมได้มีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์ แนวคิดนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศิลปิน ผู้ชม และสภาพแวดล้อมทางสังคม โดยมองว่าศิลปะสามารถเป็นสื่อกลางที่สร้างพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสนทนา และความร่วมมือ (Bourriaud, 2020) ศิลปะเชิงสัมพันธ์จึงเป็น "การสร้างโลกที่เป็นพื้นที่ให้ผู้คนได้อยู่ร่วมกัน" ซึ่งเปิดโอกาสให้คนที่เข้ามามีส่วนร่วมสามารถสร้างความหมาย สร้างคุณค่าร่วมกันผ่านการปฏิสัมพันธ์และการสื่อสาร

ดังนั้นแนวคิดสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทของศิลปินและศิลปะในสังคม ศิลปินไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสร้างผลงานเพื่อให้ผู้ชมตีความ แต่เป็นการสร้างพื้นที่ที่เปิดกว้างให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและชุมชน ตลอดจนการสร้าง ความหมายร่วมกันในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

3.2 แนวคิดศิลปะแบบมีส่วนร่วม (Participatory Art) เป็นแนวคิดทางศิลปะที่มุ่งเน้นให้ผู้ชม ผู้เข้าร่วม หรือชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ศิลปะแบบมีส่วนร่วมมุ่งเน้นให้กระบวนการสร้างผลงานเกิดจากการทำงานร่วมกันของคนกลุ่มต่างๆ ศิลปินทำหน้าที่เป็นผู้จัดการหรือผู้กระตุ้นให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ โดยเน้นการให้ความสำคัญกับความคิดเห็น และประสบการณ์ของผู้เข้าร่วม กระบวนการนี้ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในการสร้างความหมายของผลงานศิลปะอย่างชัดเจน (Bishop, 2012)

นอกจากนี้ ศิลปะแบบมีส่วนร่วม (Participatory Art) และ สุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์ (Relational Aesthetics) มีความเชื่อมโยงกันอย่างชัดเจนในแง่ของแนวทางการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ ทั้งสองแนวคิดเน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปิน ผู้ชม และผู้เข้าร่วม จุดเชื่อมโยงสำคัญระหว่างศิลปะแบบมีส่วนร่วมและ

สุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์คือ “การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้ชม” จากการเป็นเพียงผู้ดูมาเป็นผู้เข้าร่วมในการสร้างสรรค์ผลงาน ทำให้กระบวนการสร้างสรรค์เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ การทำงานร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างศิลปินและผู้เข้าร่วม ในขณะที่ศิลปะแบบดั้งเดิมมักมุ่งเน้นที่การผลิตผลงานที่ผู้ชมมองเห็นและรับรู้ในแกลเลอรีหรือพิพิธภัณฑ์ ศิลปะแบบมีส่วนร่วมและสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์มุ่งเน้นให้เกิดความสัมพันธ์เชิงสังคม ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์

3.3 แนวคิดศิลปะชุมชน (Community Art) เป็นแนวคิดทางศิลปะที่มุ่งเน้นการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ โดยมีชุมชนเป็นแกนกลางในการมีส่วนร่วม กระบวนการสร้างศิลปะชุมชนให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกับคนในชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการ ความสนใจ หรืออัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ศิลปะชุมชนจึงเป็นการสร้างสรรค์ที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงผลงานปลายทางเท่านั้น แต่ยังเน้นถึงกระบวนการที่ศิลปินและชุมชนทำงานร่วมกัน โดยมักจะสะท้อนเรื่องราว วัฒนธรรม หรือปัญหาของชุมชนผ่านการสร้างสรรค์ศิลปะ (Cartiere & Zebracki, 2015) แนวคิดนี้เติบโตขึ้นมาพร้อมกับแนวทางทางศิลปะที่เน้นการปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของผู้คน โดยเป็นแนวคิดที่ไม่เน้นการผลิตผลงานศิลปะเพื่อการชื่นชมในแกลเลอรีหรือพิพิธภัณฑ์ ศิลปะชุมชนจึงเป็นการพยายามเชื่อมโยงศิลปะเข้ากับสังคม เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างศิลปะ (Goldbard, 2006)

แนวคิดศิลปะชุมชน จึงเป็นรูปแบบของศิลปะที่มุ่งเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งทำให้ผลงานศิลปะสะท้อนอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชุมชน โดยศิลปินและชุมชนทำงานร่วมกันในการแสดงออกทางศิลปะ ซึ่งไม่ได้เป็นแค่การนำเสนอผลงาน แต่เป็นการสร้างประสบการณ์และสร้างผลงานร่วมกัน ศิลปะชุมชนจึงถือเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟู สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมให้แก่คนในชุมชนศิลปะชุมชน (Community Art) ศิลปะแบบมีส่วนร่วม (Participatory Art) และสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์ (Relational Aesthetics) มีความเชื่อมโยงกันในแง่ของการเน้นการมีส่วนร่วมของผู้คนและการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปิน ผู้ชม และชุมชนในกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ โดยทั้ง 3 แนวคิดนี้เน้นการสร้างพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความคิดสร้างสรรค์ และความสัมพันธ์ทางสังคม มากกว่าการมุ่งเน้นไปที่ผลผลิตปลายทางที่เป็นเพียงวัตถุทางศิลปะ

3.4 เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หมายถึง การขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยอาศัยการใช้ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์ผลงาน และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งเชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม ประสบการณ์ทางสังคม รวมถึงการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์และบริการในระบบเศรษฐกิจ แนวคิดนี้เน้นการผสมผสานระหว่างความคิดสร้างสรรค์และการดำเนินธุรกิจ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความแตกต่าง สร้างมูลค่า และในที่สุดก่อให้เกิดคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจ

สำหรับประเทศไทย คำจำกัดความของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้รับการกำหนดโดยสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งได้ขยายขอบเขตให้ครอบคลุมทั้งองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมถึงอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาหารไทย และการแพทย์แผนไทย โดยอ้างอิงแนวทางจากองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (UNCTAD) และองค์การยูเนสโก (UNESCO) เศรษฐกิจสร้างสรรค์ในประเทศไทยถูกจำแนกออกเป็น 4 กลุ่มอุตสาหกรรมหลัก และ 15 กลุ่มอุตสาหกรรมย่อย ดังนี้

- 1) มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ได้แก่ งานฝีมือและหัตถกรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชีวภาพ การแพทย์แผนไทย และอาหารไทย
- 2) ศิลปะ (Arts) ได้แก่ ศิลปะการแสดง และทัศนศิลป์
- 3) สื่อสมัยใหม่ (Media) ได้แก่ ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ การพิมพ์ การกระจายเสียง และดนตรี
- 4) งานสร้างสรรค์และออกแบบ (Functional Creation) ได้แก่ การออกแบบ แฟชั่น สถาปัตยกรรม การโฆษณา และซอฟต์แวร์ (Pholphirul, 2013)

4. วิธีการวิจัย เครื่องมือวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย

4.1 วิธีการวิจัย

การวิจัยระยะที่ 1 การรวบรวมข้อมูล การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมชุมชนจีนบนถนนเยาวราช การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ทุนทางวัฒนธรรมศิลปะชุมชน ศิลปะแบบมีส่วนร่วม

ขั้นที่ 1 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรมเยาวราช ศิลปะชุมชน ศิลปะแบบมีส่วนร่วม และสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์

ขั้นที่ 2 การลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลทางกายภาพ วิเคราะห์พื้นที่ และวัฒนธรรมจีนในเขตสัมพันธวงศ์ ได้แก่ เขตตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ และเขตจักรวรรดิ

ขั้นที่ 3 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจีนในเยาวราช จำนวน 3 ครั้ง

ขั้นที่ 4 การพัฒนาเครื่องมือวิจัยในระยะที่ 1 เพื่อเก็บข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมจีนในพื้นที่เยาวราช

ขั้นที่ 5 การสัมภาษณ์กลุ่มคนในชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมชุมชนจีนในพื้นที่เยาวราช

การวิจัยระยะที่ 2 การจัดกิจกรรมศิลปะแบบร่วมมือกับชุมชน

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และคัดเลือกอัตลักษณ์เพื่อใช้ในการออกแบบกิจกรรมศิลปะแบบมีส่วนร่วม

ขั้นที่ 2 การพัฒนากิจกรรมศิลปะแบบมีส่วนร่วม “กิจกรรมตัดผ้าสร้างสรรค์”

ขั้นที่ 3 การจัดกิจกรรมตัดผ้าสร้างสรรค์ ร่วมกับคนในชุมชนที่มีช่วงวัยแตกต่างกัน

ขั้นที่ 4 สรุปผลจากกิจกรรม

การวิจัยระยะที่ 3 การพัฒนาผลงานศิลปกรรมจากรูปร่างศิลปะจากความร่วมมือกับคนในชุมชน

ขั้นที่ 1 ศิลปินคัดเลือกรูปทรงจากศิลปะชุมชน ที่ได้จากกิจกรรมตัดผ้าสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนางานศิลปกรรม

ขั้นที่ 2 กำหนดประเภทงานศิลปกรรม

ขั้นที่ 3 ออกแบบร่างผลงาน

ขั้นที่ 4 สร้างสรรค์งานศิลปกรรม

ขั้นที่ 5 จัดแสดงนิทรรศการ

ขั้นที่ 6 สรุปผลจากการจัดนิทรรศการ

4.2 ระเบียบวิธีวิจัย

4.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมชาวจีนเยาวราชเพื่อจัดทำกิจกรรมศิลปะแบบมีส่วนร่วมสำหรับกลุ่มคน 3 ช่วงวัย สร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม ออกแบบผลิตภัณฑ์และบริการชุมชน และจัดนิทรรศการศิลปะร่วมกันระหว่างชุมชน บุคคลทั่วไปและศิลปิน

4.3.2 ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

- กลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ข้อมูลศิลปะชุมชน ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ประชากร 3 ช่วงวัย ได้แก่ เด็กและเยาวชน อายุ 15 – 24 ปี จำนวน 20 คน ผู้ใหญ่วัยทำงาน อายุ 25 - 59 ปี จำนวน 10 คน และผู้สูงอายุ อายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 10 คน รวม 40 คน

- กลุ่มตัวอย่างในการสร้างผลงานศิลปะแบบร่วมมือ ประกอบไปด้วย คนภายในชุมชน ได้แก่ นักเรียน ผู้ปกครอง และครูโรงเรียนในเขตสัมพันธวงศ์ จำนวน 4 โรงเรียน จำนวน 37 คน คนภายนอกชุมชน ได้แก่ ผู้เข้าชมนิทรรศการศิลปะ และร่วมกิจกรรมตัดผ้าสร้างสรรค์ โดยจัดแสดงผลงานจำนวน 5 ครั้ง เฉลี่ยราว 500 คน

- กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมินความพึงพอใจต่อนิทรรศการของบุคคลภายในและภายนอกชุมชน คือ บุคคลทั่วไปที่เข้าชมนิทรรศการและร่วมสร้างผลงานศิลปะแบบมีส่วนร่วม จำนวน 102 คน ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างตามสะดวกหรือสมัครใจ (Convenient or Volunteer Sampling)

4.3.3 เครื่องมือวิจัย ผ่านการตรวจคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน และผ่านการพิจารณาจริยธรรมวิจัย 2 ครั้ง ดังนี้

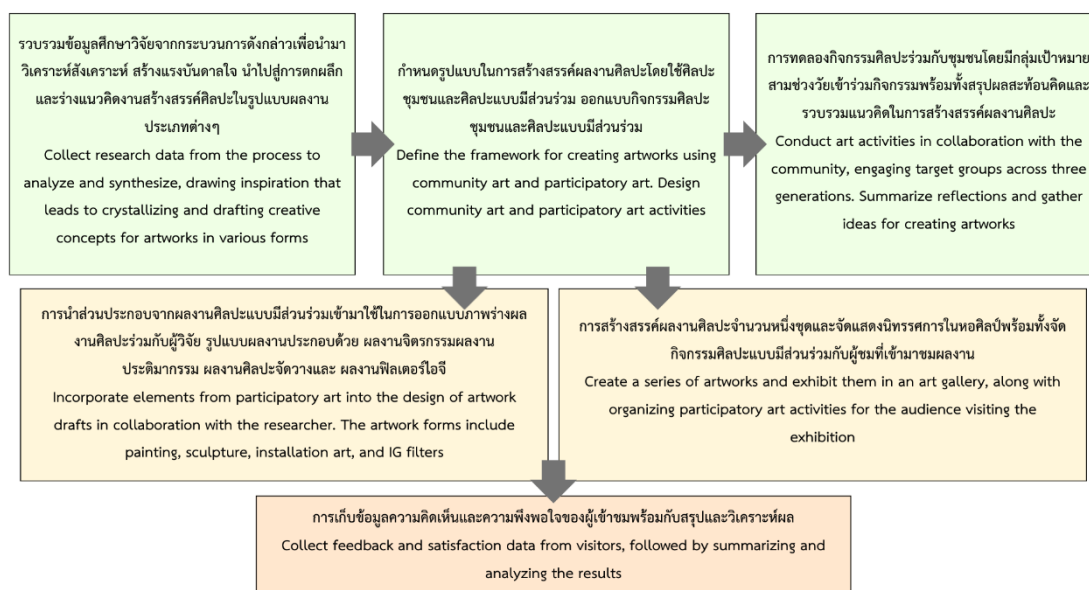
1) เครื่องมือวิจัยระยะที่ 1 จำนวน 3 เครื่องมือ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์อัตลักษณ์ชุมชน 3 แขวง ในเขตสัมพันธวงศ์ สำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชน สำหรับกลุ่มวัยทำงานและผู้สูงอายุ และสำหรับนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจีน

2) เครื่องมือวิจัยระยะที่ 2 จำนวน 5 เครื่องมือ ประกอบด้วย แผนการจัดกิจกรรมการตัดผ้าสร้างสรรค์สำหรับกลุ่มคน 3 ช่วงวัย แบบประเมินความพึงพอใจต่อกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กและเยาวชน และผู้ใหญ่วัยทำงานและผู้สูงอายุในเขตสัมพันธวงศ์ แบบสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม (Focus group) สำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรม และแบบประเมินความพึงพอใจต่อนิทรรศการศิลปะ

4.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบไปด้วย ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอประกอบความเรียง และข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้การวิเคราะห์ทางสถิติด้วยการคำนวณค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

4.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย มีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

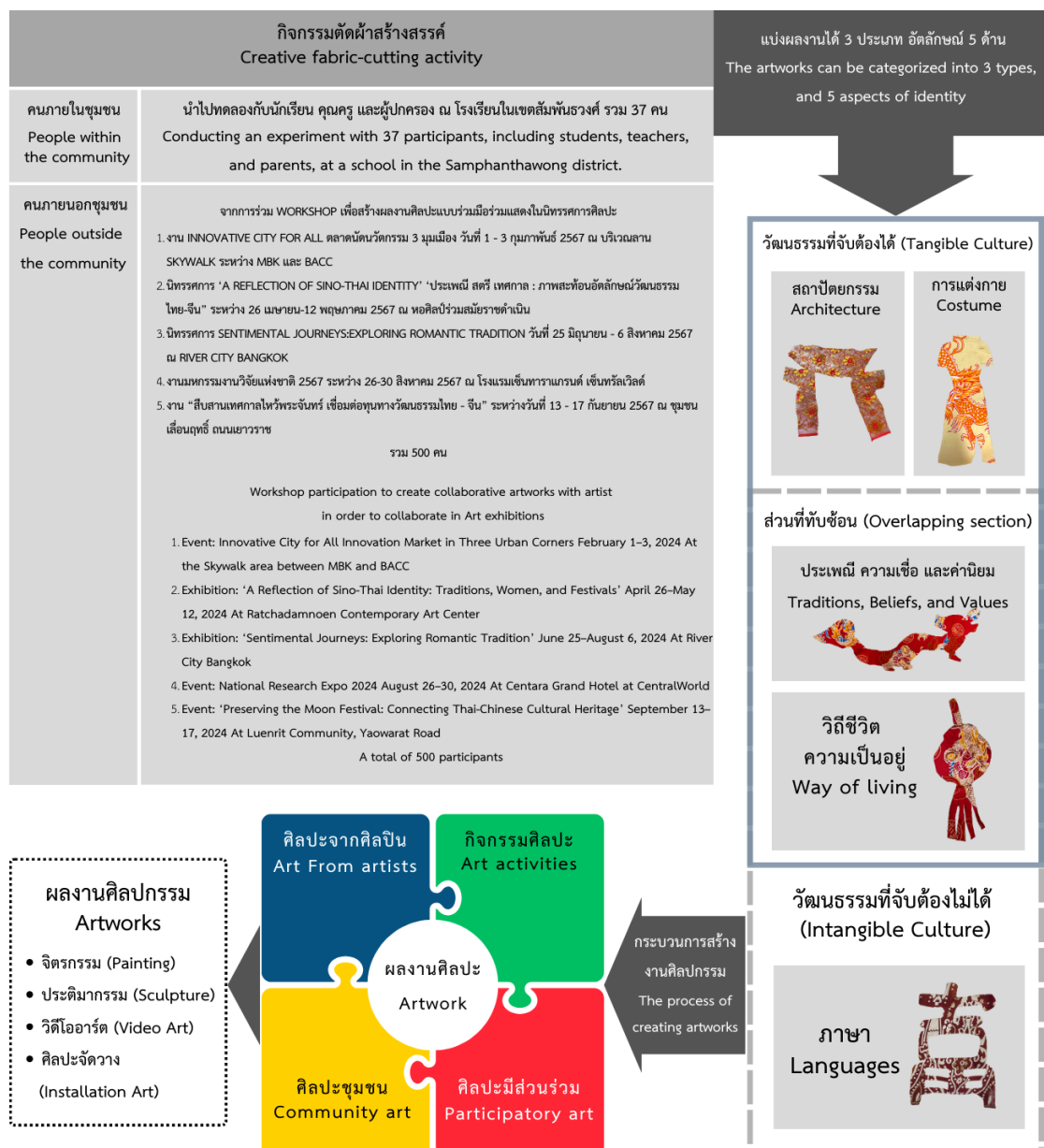
รูปที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

Figure 1 Conceptual Framework

5. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาศิลปะแบบมีส่วนร่วมสู่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมในชุมชนจีนเยาวราช มีประเด็นที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 4 ประเด็น ประกอบไปด้วย 1) ผลการศึกษากระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนที่ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 2) ผลการพัฒนาผลงานศิลปกรรมจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 3) ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ชมต่อนิทรรศการศิลปะและผลการประเมินความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากผลงานศิลปกรรมโดยผู้เชี่ยวชาญ โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

5.1 ผลการศึกษากระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนที่ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

รูปที่ 2 แผนผังมโนทัศน์กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนที่ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเยาวราช

Figure 2 The Creative Process for Community Art Involving the Participation of the Yaowarat.

จากแผนผังมโนทัศน์ สามารถอธิบายได้ว่า การสร้างผลงานศิลปกรรมมาจากการสังเคราะห์รูปทรงทางวัฒนธรรมจากการทำกิจกรรมศิลปะแบบร่วมมือกับคนในชุมชนและนอกชุมชน โดยจากการศึกษาพบว่า ชุมชนเยวราช มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น 6 ด้าน โดยเมื่อคนในชุมชนได้ใช้อัตลักษณ์ชุมชนในการสร้างผลงานศิลปะแบบมีส่วนร่วม ที่แสดงออกผ่านการทำกิจกรรมศิลปะ สามารถแบ่งได้ 3 ประเภท ดังนี้ 1. รูปทรงที่มาจากวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible) ได้แก่ รูปทรงจากสถาปัตยกรรม และรูปทรงจากเครื่องแต่งกาย 2. รูปทรงที่มาจากวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) ได้แก่ รูปทรงจากภาษา 3. รูปทรงที่มาจากวัฒนธรรมที่ทับซ้อนกัน ได้แก่ รูปทรงจากประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และรูปทรงจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่

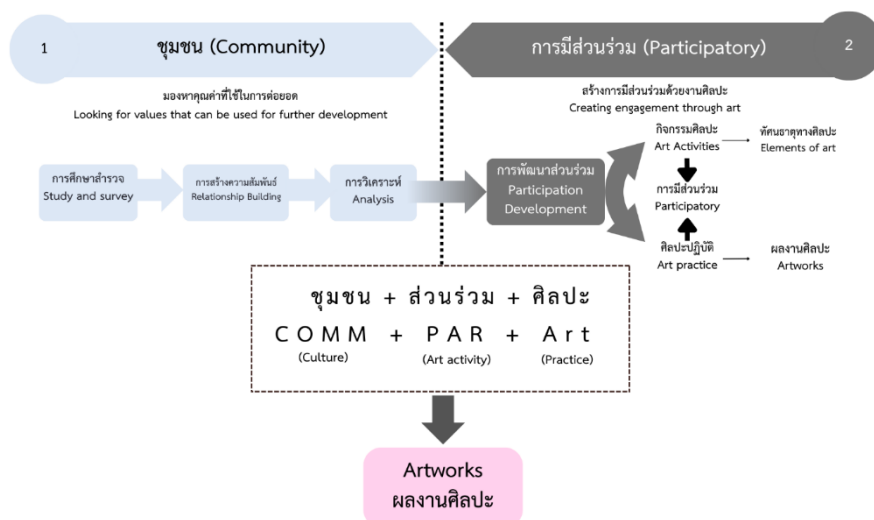
จากภาพกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมจากการร่วมมือของชุมชนนำไปสู่การพัฒนาแบบศิลปะทั้ง 4 ประเภท ประกอบไปด้วย

1) ศิลปะชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชุมชนเยวราช เป็นศิลปะทางด้านภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่ถูกส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น จนมาถึงในปัจจุบัน ได้แก่ ตัดกระดาษ พับกระดาษ ตัด/ปัก/เย็บผ้าทำโคมไฟ ทำตุ้มเอี้ยะ ตัดชุดเทพเจ้า เย็บหมอนให้เจ้าเขียนพู่กันจีน วาดหน้ากากงิ้ว และทำตุ๊กตา 8 เซียน ถึงแม้ว่าบางอย่างไม่สามารถพบได้ในปัจจุบัน แต่ยังคงถูกส่งต่อผ่านเรื่องราวและการเล่าสู่กันฟัง จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การเผยแพร่ เพื่ออนุรักษ์ไว้สืบต่อไป

2) ศิลปะแบบมีส่วนร่วม มาจากการที่ศิลปินได้นำผลงานศิลปะจากคนในชุมชนมาเป็นส่วนหนึ่งของงานศิลปกรรม เพื่อต้องการแสดงมุมมองความคิดต่ออัตลักษณ์ความเป็นจีนจากผู้ทำกิจกรรมศิลปะ โดยนำมาผนวกกับแนวคิดจากศิลปินเพื่อสร้างงานศิลปะ ผลงานศิลปกรรมทั้งหมดจึงเกิดจากการร่วมมือกันของศิลปินและคนในชุมชน

3) กิจกรรมศิลปะ เป็นกิจกรรมที่ถูกออกแบบจากศิลปะชุมชนมาเป็นกิจกรรมศิลปะที่มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษามุมมองด้านศิลปวัฒนธรรมชุมชน โดยทำให้กลุ่มคน 3 ช่วงวัยได้ลองทำงานศิลปะที่สื่อถึงชุมชนตนเอง เพื่อสะท้อนแนวคิดด้านอัตลักษณ์คเยวราชผ่านการตัดรูปทรงจากการร่วมทำกิจกรรมศิลปะ

4) ศิลปะจากศิลปิน ซึ่งมาจากมุมมองความคิดเห็นหรือแนวคิดของศิลปินที่มีต่ออัตลักษณ์ความเป็นจีนในเยวราช จากกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนที่ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเยวราช สามารถสังเคราะห์ได้เป็นกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนสามารถอธิบายได้ ดังนี้

รูปที่ 3 แผนภาพกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

Figure 3 The Creative Process for Community Art Involving the Participation of the Yaowarat.

กระบวนการจากการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ประกอบไปด้วย 2 แนวคิดหลัก คือ

1) ชุมชน (Community) เป็นการค้นหาคุณค่า อัตลักษณ์ และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน จากการศึกษาและสำรวจบริบทพื้นที่ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนด้วยการเข้าไปสัมภาษณ์คนในชุมชน ตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมกับประเพณี วัฒนธรรม หรือกิจกรรมของชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชนผ่านการมีประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับคนในชุมชน จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อค้นหา จำแนกประเภทและคัดเลือกอัตลักษณ์ จนในที่สุดได้อัตลักษณ์หรือองค์ความรู้จากชุมชนที่สามารถนำไปต่อยอดได้

2) การมีส่วนร่วม (Participatory) ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการค้นหาอัตลักษณ์หรือองค์ความรู้จากชุมชนที่สามารถนำไปต่อยอดได้ นำมาสู่การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างศิลปินและคนในชุมชน ผ่านศิลปะ 2 รูปแบบที่ต้องถูกขับเคลื่อนด้วยการใช้ความร่วมมือ เพื่อก่อให้เกิดผลลัพธ์ในรูปแบบที่แตกต่างกัน คือ กิจกรรมศิลปะ (Art Activities) ก่อให้เกิดทัศนธาตุทางงานศิลปะ (Element of Art) และ ศิลปะปฏิบัติ (Art Practice) ก่อให้เกิดรูปแบบของงานศิลปะที่หลากหลาย (Several of Work)

กระบวนการวิจัยนี้ใช้ความเป็นชุมชน (COMM) ซึ่งหมายถึง วัฒนธรรม (Cul) ใช้การมีส่วนร่วม (PAR) มาจากการทำกิจกรรมศิลปะแบบมีส่วนร่วม และใช้ศิลปะปฏิบัติ (Art) โดยเป็นการผนวกรวมกันของ 3 แนวคิดที่นำไปสู่ผลผลิตทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่ได้ผลผลิตออกมาเป็นผลงานศิลปะ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของศิลปินกับคนในชุมชน ในส่วนของบทบาทของศิลปินโดยเริ่มจาก ศิลปิน ทำหน้าที่ศึกษาคุณค่า อัตลักษณ์ และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยผ่านการสัมภาษณ์ การสังเกต และการเข้าร่วมกิจกรรมท้องถิ่น ศิลปินวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อค้นหาคำตอบที่ความรู้ที่สามารถนำไปพัฒนางานศิลปะ ในขณะเดียวกัน คนในชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูล แบ่งปันประสบการณ์ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมศิลปะแบบมีส่วนร่วมที่ศิลปินจัดขึ้น เมื่อได้ผลงานศิลปะจากคนในชุมชน ศิลปินจึงได้นำผลงานส่วนนี้มาสร้างสรรค์ศิลปะจัดวาง (Installation art) จากนั้นศิลปินวิเคราะห์รูปร่างผลงานศิลปะที่มีส่วนร่วมจากคนในชุมชน นำมาออกแบบผลงานจิตรกรรมและวิดีโออาร์ต (Video art) ผลงานศิลปะกรรมทุกชิ้นจึงมาจากความร่วมมือของทั้งศิลปินและคนในชุมชน ซึ่งศิลปินทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการความสะดวกในการสร้างสรรค์ในขณะที่คนในชุมชน สาธารณะชนทำหน้าที่ร่วมคิดและลงมือปฏิบัติผลงานศิลปะ

กระบวนการการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์ (Relational Aesthetics) ซึ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและศิลปิน ผลงานศิลปะไม่ได้เป็นเพียงการแสดงออกของศิลปินเท่านั้น แต่เกิดจากความร่วมมือระหว่างผู้คน ผ่านกิจกรรมศิลปะที่เกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นเอกลักษณ์และมีความหมายทางสังคม งานศิลปะไม่เพียงแต่เป็นผลผลิตที่สวยงามทางกายภาพ แต่ยังเป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงความเข้าใจและประสบการณ์ของคนในชุมชนกับสังคมวงกว้าง รวมทั้งเปลี่ยนบทบาทของผู้ชมกับศิลปิน จากเดิมที่ผู้ชมมีบทบาทเพียงแต่การรับชมและตีความผลงานโดยไม่มีอิทธิพลใดต่อกระบวนการสร้างกลายมาเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมลงมือสร้างงานศิลปะไปพร้อมกับศิลปิน

5.2 การพัฒนาผลงานศิลปะกรรมจากการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการวิเคราะห์ที่มาของรูปร่างจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ พบว่ามาจากประสบการณ์ด้านวิถีชีวิตและความคุ้นเคยในชีวิตประจำวันที่พบเห็นได้จากชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่มาจากเทศกาล วัตถุในการประกอบพิธีกรรม เช่น มังกร เสื้อผ้า อาหาร กระจาด ก้อนทอง และผสมผสานกับจินตนาการ ทำให้มีเรื่องราวที่สนุกสนาน สดใส และสวยงาม นอกจากนี้ยังพบรูปร่างอื่นๆ นอกเหนือจากอัตลักษณ์จีนจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ได้แก่ รูปแมว คน ดอกไม้ เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงมุมมองที่แตกต่างกัน ซึ่งอยู่นอกเหนือจากกรอบอัตลักษณ์วัฒนธรรมจีน 6 ด้านที่ได้กำหนดไว้ กิจกรรมนี้ส่งเสริมศิลปะแบบมี

ส่วนร่วมในชุมชนเนื่องจากทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ระหว่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกับประสบการณ์ส่วนตัวและความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคล โดยวิเคราะห์และจัดกลุ่มผลงานได้ดังนี้

รูปที่ 4 การวิเคราะห์และจำแนกรูปร่างจากผลงานศิลปะชุมชนจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

Figure 4 Analysis and Classification of Forms from Community Artworks through Community Participation.

จากการจำแนกรูปทรงพบว่า รูปทรงจากอัตลักษณ์ความเป็นจีนจำแนกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ รูปทรงจากอัตลักษณ์วัฒนธรรมจีน 6 ประเภท และ รูปร่างสร้างสรรค์อื่นๆ ที่มาจากความประทับใจของตนเองต่อวัฒนธรรมชาวจีน

ประเภทที่ 1 รูปทรงจากอัตลักษณ์วัฒนธรรมจีน 6 ประเภท

1) วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible) รูปร่างจากอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม พบรูปร่างจากสถาปัตยกรรมทางศาสนา ได้แก่ อาคารศาลเจ้า ประตูศาลเจ้า เป็นต้น และรูปร่างจากเครื่องแต่งกาย พบรูปร่างจากเครื่องแต่งกายทั้งแบบดั้งเดิมในชุมชนและแบบสมัยใหม่ ได้แก่ ชุดกี่เพ้า

2) วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) รูปร่างจากอัตลักษณ์ด้านภาษา พบคำตัวอักษรจีนแบบเดียว ที่เป็นคำที่มีความหมายมงคลของชาวจีน เช่น คำที่มีความหมายเกี่ยวกับความสุข และความร่ำรวย

3) วัฒนธรรมที่จับต้องได้ รูปร่างจากอัตลักษณ์ด้านประเพณี ความเชื่อ และค่านิยม พบรูปร่างที่เกี่ยวข้องกับสัตว์มงคลตามคติความเชื่อของชาวจีน ได้แก่ มังกร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเทพเจ้าและกษัตริย์ ม้าซึ่งเป็นสัตว์พาหนะที่จะนำพาดวงวิญญาณไปสู่สวรรค์ และรูปร่างจากอัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ พบรูปร่างวัตถุที่มาจากอาชีพของชาวจีนในเยาวราช เช่น โคมไฟ หน้ากากจิ้ง ก้อนเงินทอง อาหาร และวัตถุในเทศกาล เป็นต้น

ประเภทที่ 2 รูปร่างสร้างสรรค์ประเภทอื่น มาจากคนภายนอกชุมชนและนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยพบรูปร่างที่นอกเหนือจากอัตลักษณ์ 6 ด้าน ได้แก่

- รูปร่างผลไม้ ซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากอาชีพในปัจจุบันของคนที่ประกอบอาชีพค้าขายอยู่ที่เยาวราช โดยมีการประกอบอาชีพค้าขายผลไม้

- รูปร่างสัตว์ เช่น แมว ผีเสื้อ อาจมาจากการพบเห็นได้ทั่วไปในชุมชนเยาวราช จึงกลายเป็นภาพจำด้าน อัตลักษณ์ของพื้นที่ในชุมชนเยาวราช ยกตัวอย่างเช่น ชุมชนตลาดน้อยที่มีแมวเป็นจำนวนมาก ทำให้ภาพจำของนักท่องเที่ยวต่อชุมชนตลาดน้อยคือ ชุมชนที่มีแมวเป็นจำนวนมาก เป็นต้น

- รูปร่างมนุษย์ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นรูปร่างทั่วไปที่เข้าใจง่ายทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนสร้างสรรค์ขึ้น สามารถตีความความสำคัญของรูปร่างได้ว่ารูปร่างคนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนกลายเป็นชุมชนที่สมบูรณ์ เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้สร้างอารยธรรม จนพัฒนามาสู่วัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมของคนในปัจจุบัน มนุษย์จึงถือเป็นอีกหนึ่งอัตลักษณ์หนึ่งที่สำคัญของชุมชน

ข้อสังเกตจากการทำกิจกรรมของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศพบว่านักท่องเที่ยวสามารถร่วมทำกิจกรรมและสร้างสรรค์ผลงานศิลปะแบบมีส่วนร่วมกับผู้วิจัยได้ แต่ในประเด็นของเนื้อหาที่เลือกในการทำกิจกรรมเป็นเรื่องราวที่นักท่องเที่ยวมีประสบการณ์ เช่น ภาพในธรรมชาติทั่วไปหรือการตัดภาพแบบมันดาลา (Mandala) เป็นลักษณะการทอผ้าและตัดเพื่อให้เกิดภาพแบบสองข้างเท่ากัน ซึ่งเป็นเทคนิคทั่วไปที่พบได้ทั้งในการตัดกระดาษและการตัดผ้า กิจกรรมนี้ยังสามารถสร้างความเพลิดเพลินและสุนทรีย์ให้กับผู้เข้าร่วมได้ทุกระดับการศึกษา ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ นอกจากนี้ยังพบว่ารูปร่างของผู้ร่วมกิจกรรมตัดผ้าสร้างสรรค์ส่วนใหญ่มาจากความคิด ความเชื่อ และความทรงจำของตนเองต่อวัตถุที่เป็นรูปธรรมในเยาวราช ไม่ว่าจะเป็น สถาปัตยกรรม เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้บูชาเทพเจ้า โดยในวัตถุเหล่านั้นได้ถูกบรรจุไปด้วยคติความเชื่อ ค่านิยมที่ได้ยึดถือมาเป็นเวลานานและส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น แต่ในปัจจุบันกระแสสังคมและเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อกลุ่มคนรุ่นใหม่ในเยาวราช ทำให้วัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยม รวมถึงอัตลักษณ์ด้านอื่นๆ ถูกตัดทอน ให้เหลือเพียงบางส่วน เห็นได้ชัดในการไหว้บูชาเทพเจ้าในเทศกาลสำคัญต่างๆ ที่ถูกลดทอนเครื่องไหว้บูชาให้เหลือเพียงส่วนที่สำคัญ หรืออัตลักษณ์ด้านการแต่งกายที่ในปัจจุบันไม่พบเห็นการแต่งกายแบบดั้งเดิม การจัดกิจกรรมตัดผ้าสร้างสรรค์ จึงเป็นการให้คนในชุมชนและคนนอกชุมชน ได้ทวนรำลึกถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของเยาวราชที่กำลังจะเลือนหายไป ผ่านการเรียนรู้อัตลักษณ์ทั้ง 6 ด้านและการใช้กิจกรรมศิลปะแบบร่วมมือที่มีจุดเด่น คือ ผู้คนทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ง่าย เพียงแค่ใช้ทักษะการวาดรูปเพียงเล็กน้อยและทักษะการตัดผ้าในการสร้างสรรค์ รูปร่างที่สื่อถึงอัตลักษณ์ความเป็นจีนในเยาวราช ที่ช่วยให้กลุ่มคนช่วงวัยกลางคนถึงวัยผู้สูงอายุได้ระลึกถึงวัฒนธรรมเก่าแก่ และวัยเด็ก เยาวชนและวัยรุ่นได้เรียนรู้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง นำไปสู่การเห็นคุณค่าในอัตลักษณ์ของชุมชนตนเองในที่สุด

จากการวิเคราะห์รูปร่างผลงานศิลปะจากความร่วมมือของชุมชน สู่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะกรรม ประกอบไปด้วย

5.2.1 ผลงานจิตรกรรม แนวคิด แรงบันดาลใจจากการที่ผู้วิจัยเป็นเพศหญิงเกิดและเติบโตในวัฒนธรรมชาวไทยเชื้อสายจีน สัมผัสและซาบซึ้งกับเทศกาลสำคัญที่สะท้อนความสุขในวัฒนธรรมและนำเอาเทศกาลสำคัญนี้มาทำงานร่วมกับชาวไทยเชื้อสายจีนเยาวราช โดยเน้นแกนหลักสำคัญของความหมายในเทศกาลทั้ง 3 เทศกาลได้แก่ เทศกาลตรุษจีน ไหว้พระจันทร์ และไหว้โคม (หงวนเซียว) จำนวน 3 ชิ้น ประกอบด้วย

ครอบครัวเป็นสุข/ A Happy Family
Acrylic on Canvas, 120 x 100 cm 2024

อธิษฐานต่อดวงจันทร์/ Full Moon Wishes
Acrylic on Canvas, 120 x 100 cm 2024

รื่นเริงในเทศกาลโคม / Joy of Lantan Festival
Acrylic on Canvas, 120 x 100 cm 2024

รูปที่ 5 ผลงานจิตรกรรมสีอะคริลิกบนผ้าใบ

Figure 5 Painting with Acrylic Color on Canvas.

5.2.2 ผลงานประติมากรรม แนวคิดต่อเนื่องจากผลงานจิตรกรรม ที่สะท้อนความเชื่อกับเทศกาลที่สำคัญ ที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนในชุมชนเยาวราช จำนวน 3 ชิ้น ประกอบด้วย 1. โชคดีตลอดไป เทศกาลตรุษจีน (ผู้) 2. ร่ำรวยตลอดปี สิ่งทอง 3. พรบนฟ้าไม่มีหมด โคม

โชคดีตลอดไป /
Fu, Prosperous Forever
Metal and Fabric
W120 x H110 x T20 cm, 2024

ร่ำรวยตลอดปี / Affluence all year round
Metal and Fabric
W130 x H90 x T47 cm 2024

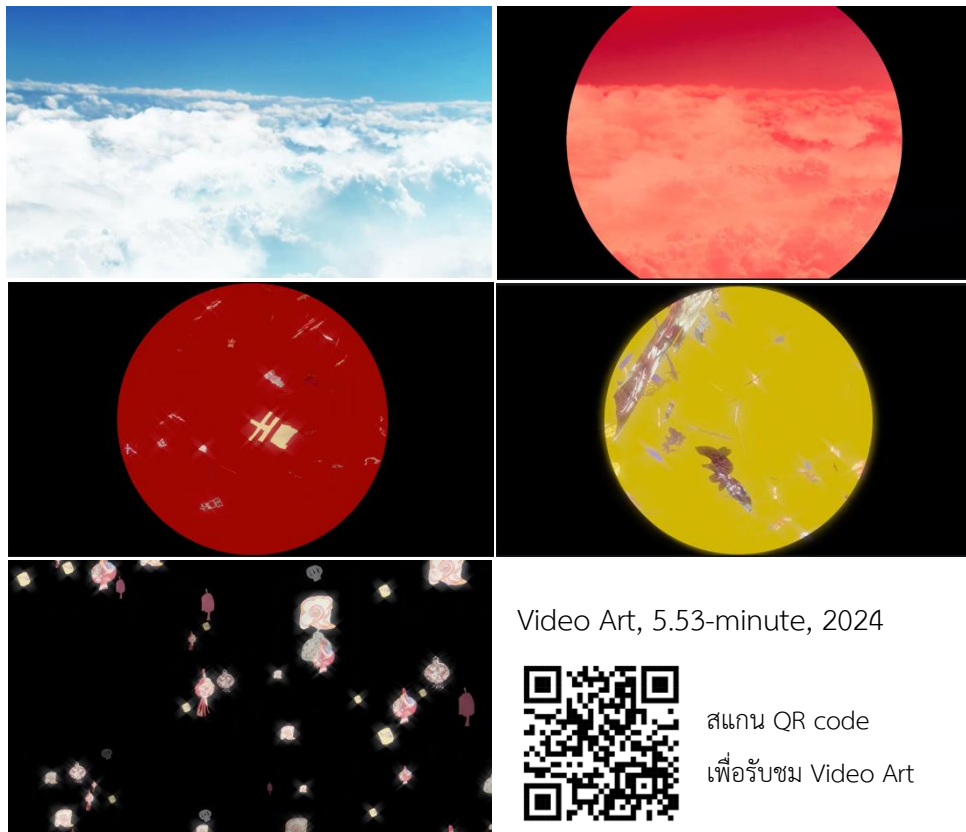

พรบนฟ้าไม่มีหมด / Endless Blessing
from The Sky
Metal and Fabric,
W130 x H150 x T130 cm, 2024

รูปที่ 6 ผลงานประติมากรรมโลหะผสมผ้าที่เสร็จสมบูรณ์

Figure 6 Completed sculpture made of metal and fabric.

5.2.3 ผลงานวิดีโออาร์ต (Video Art) จำนวน 1 ชิ้น แนวคิด จากฤดูกาล – เทศกาล ในคติความเชื่อ ของชาวจีนเชื้อสายจีนที่ทำการบูชาเทพในช่วงเวลาที่แตกต่างกันโดยยึดปฏิทินจันทรคติ การเปลี่ยนแปลงของพระอาทิตย์ พระจันทร์ หมุนเวียนเปลี่ยนไปบนท้องฟ้า บันดาลความอุดมสมบูรณ์ ความมั่งคั่งโดยเทพเจ้า ในแต่ละเทศกาลจะมีการบูชาที่แตกต่าง ๆ กันไป หมุนวนเป็นวัฏจักร ภาษาภาพ ท้องฟ้า พระอาทิตย์ พระจันทร์ เป็นธรรมชาติที่ผันแปรไปตามกาลเวลาและฤดูกาล ประกอบกับวัตถุบูชาจากผู้คนที่ศรัทธาในช่วงตรุษจีน ช่วงเทศกาลไหว้พระจันทร์ และเทศกาลโคมหงวนเขียว สร้างความสุขและความมงคลต่อผู้คนในช่วงเวลาต่าง ๆ

รูปที่ 7 ผลงานวิดีโออาร์ต

Figure 7 A Completed Video Art

5.2.4 ผลงานศิลปะจัดวาง (Installation Art) จำนวน 1 ชิ้น จากผลงานของคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว สิ่งใดเป็นสัตว์มงคลจีนแสดงความกล้าหาญและเป็นสิริมงคลแก่ชาวไทยเชื้อสายจีน การเชิดสิงโตในชุมชนสะท้อนความเชื่อที่มีต่อวัฒนธรรมจีน และสิ่งใดมักจะเข้าไปอยู่ใกล้ชิดกับชุมชนเสมอ สิ่งใดในนิทรรศการนี้เปิดโอกาสให้ชุมชนสร้างงานศิลปะแบบมีส่วนร่วมโดยการตัดผ้าเป็นรูปร่างมงคลจากมุมมองเรื่องโชคและความร่ำรวยในวัฒนธรรมจีน

รูปที่ 8 ผลงานศิลปะจัดวาง Figure Video Art Element of Yaowarat

Fabric, ขนาดแปรผันตามพื้นที่, 2024

Figure 8 A Completed Installation

5.3 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ชมต่อนิทรรศการศิลปะและผลการประเมินความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากผลงานศิลปกรรมโดยผู้เชี่ยวชาญ

5.3.1 ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ชมต่อนิทรรศการศิลปะ

จากการจัดนิทรรศการและกิจกรรมศิลปะแบบมีส่วนร่วม สามารถสรุปความพึงพอใจโดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจของผู้ชมต่อนิทรรศการ ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อนิทรรศการศิลปะในการเผยแพร่ผลงานศิลปกรรมและองค์ความรู้

Table 1 Results of the Satisfaction Evaluation of the Art Exhibition in Disseminating Artworks and Knowledge.

รายการประเมิน (Evaluation Criteria)	ผลการประเมิน (Evaluation Results)	
	$\bar{x}$	S.D.
1. การประเมินด้านเนื้อหา นิทรรศการศิลปะ (Art Exhibition Content)	4.78	0.430
2. ด้านรูปแบบที่ใช้ในการจัดนิทรรศการศิลปะ (Format in Exhibition Design)	4.82	0.380
3. ด้านการสร้างประสบการณ์ความงาม (Aesthetic Experience)	4.80	0.400
4. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกในนิทรรศการศิลปะ (Venue and Facilities in the Art Exhibition)	4.75	0.534
5. ด้านการประชาสัมพันธ์ (Public Relations)	4.49	0.716
รวม (Total)	4.73	0.493

โดยการประเมินผลในแต่ละด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อกิจกรรมสูงสุด คือ ด้านรูปแบบที่ใช้ในการจัดนิทรรศการศิลปะ ($\bar{x} = 4.82$, S.D. = 0.380) รองลงมา คือ ด้านการสร้างประสบการณ์ความงาม ($\bar{x} = 4.80$, S.D. =

0.400) การประเมินด้านเนื้อหาจิตรกรรมศิลปะ ($\bar{X}$ = 4.82, S.D. = 0.380) ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกในจิตรกรรมศิลปะ ($\bar{X}$ = 4.75, S.D. = 0.534) ตามลำดับ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ ($\bar{X}$ = 4.49, S.D. = 0.716) ผลการประเมินความพึงพอใจโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.73, S.D. = 0.493)

ผลการประเมินความพึงพอใจต่อจิตรกรรมศิลปะ แสดงให้เห็นว่าผู้ชมมีความพึงพอใจในด้านรูปแบบการจัดนิทรรศการมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จในการออกแบบและนำเสนองานศิลปะที่น่าสนใจ ตรงกับความคาดหวังของผู้เข้าชม นอกจากนี้ ผู้ชมยังรู้สึกประทับใจในประสบการณ์ความงามที่นิทรรศการมอบให้ โดยการจัดแสดงช่วยให้ผู้ชมสัมผัสถึงความสวยงามและแรงบันดาลใจจากผลงานศิลปะได้ ในด้านเนื้อหา ผู้ชมมีความพึงพอใจมากเช่นกัน ซึ่งบ่งบอกว่านิทรรศการสามารถถ่ายทอดเรื่องราวของผลงานศิลปะได้อย่างน่าสนใจและเข้าถึงง่าย ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกของนิทรรศการได้รับการตอบรับที่ดีพอสมควร แต่มีความหลากหลายของความคิดเห็น บางส่วนอาจมองว่าสิ่งอำนวยความสะดวกยังสามารถปรับปรุงเพิ่มเติมได้บ้าง อย่างไรก็ตาม ด้านที่ได้รับความพึงพอใจต่ำที่สุดคือการประชาสัมพันธ์ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดในการเผยแพร่ข้อมูลหรือการสื่อสารที่อาจไม่เพียงพอ การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพน้อยอาจเป็นอุปสรรคต่อการดึงดูดผู้ชมและกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้น การปรับปรุงด้านนี้จะสามารถช่วยเพิ่มการเข้าถึงและสร้างความสนใจให้กับนิทรรศการได้มากขึ้น

ในการจัดนิทรรศการศิลปะ มีการให้คนภายนอกชุมชนหรือนักท่องเที่ยวร่วมสร้างสรรค์งานศิลปะแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของผู้ชมช่วยเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์ระหว่างผู้เข้าชมและศิลปิน เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยส่งเสริมทั้งการพัฒนาชุมชนและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่เปิดโอกาสให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมร่วมกับผลงานศิลปะ แต่ยังส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจทางวัฒนธรรมต่อชุมชนมากขึ้น โดยเมื่อผู้เข้าชมได้เข้าร่วมสร้างสรรค์งานศิลปะร่วมกับศิลปินชุมชน ทำให้ผู้ชมรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ การมีส่วนร่วมนี้ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมโยงระหว่างศิลปิน ชุมชน และผู้เข้าชม ผ่านการแลกเปลี่ยนมุมมองที่หลากหลายและสร้างสรรค์

5.3.2 ผลการประเมินความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากผลงานศิลปกรรมโดยผู้เชี่ยวชาญ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากงานศิลปกรรมที่ได้รับแรงบันดาลใจจากอัตลักษณ์วัฒนธรรมจีนในเยาวราชเป็นการนำผลงานจิตรกรรมที่สะท้อนประเพณี ความเชื่อ และเทศกาลต่างๆ มาต่อยอดสู่ผลิตภัณฑ์ไลฟ์สไตล์ที่ใช้งานได้จริงในชีวิตประจำวัน กระบวนการนี้เป็นการประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยนำมรดกทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ สร้างความแตกต่างในตลาด และส่งเสริมคุณค่าของผลงานศิลปะผ่านการนำเสนอที่เข้าถึงได้ง่ายขึ้น และใช้งานได้เชิงพาณิชย์

ในการทดลองผลิตสินค้าที่ต่อยอดจากงานจิตรกรรม ผู้วิจัยได้นำทัศนธาตุ ลวดลาย สี สัน จากผลงานจิตรกรรมมาใช้ออกแบบผลิตภัณฑ์ ได้แก่ เคสโทรศัพท์ เคสไอแพด (iPad) นาฬิกาข้อมือ หมอนอิงไดคัท หวีพกพา กริปต็อก (Grip Tok) ที่รองเมาส์ ซึ่งเป็นสินค้าที่เป็นกระแสนิยมในกลุ่มคนทุกเพศทุกวัย มีความต้องการของตลาด และผู้ที่สนใจในงานศิลปะเข้าถึงงานศิลปะได้ง่ายขึ้น ทั้งยังมีประโยชน์ต่อการใช้งานในชีวิตประจำวัน

รูปที่ 9 แผนผังโมโนทัศน์การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากงานศิลปกรรม

Figure 9 Conceptual Diagram of Product Development from Artwork.

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์จากงานผลงานจิตรกรรม

Table 2 Evaluation Results of the Suitability of Products Derived from Paintings

รายการประเมิน (Evaluation Criteria)	ผลการประเมิน (Evaluation Results)	
	$\bar{x}$	S.D.
ด้านการออกแบบ (Products Design)	4.55	0.087
ด้านความสวยงาม (Aesthetic)	4.73	0.021
ด้านประโยชน์ใช้สอย (Usability)	4.91	0.003
รวม (Total)	4.73	0.070

โดยการประเมินผลในแต่ละด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อกิจกรรมสูงสุด คือ ด้านประโยชน์ใช้สอย ($\bar{x}$ = 4.91, S.D. = 0.003) อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านความสวยงาม ($\bar{x}$ = 4.73, S.D. = 0.021) อยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านการออกแบบ ($\bar{x}$ = 4.55, S.D. = 0.087) อยู่ในระดับมากที่สุด

จากความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้เชี่ยวชาญ โดยแต่ละผลิตภัณฑ์ผ่านการประเมินที่โดดเด่นในเรื่องของการจัดวางองค์ประกอบและการใช้สีที่เหมาะสม ข้อเสนอแนะในการพัฒนาต่อ ได้แก่ การเพิ่มความหลากหลายของสีพื้นหลังในผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างความน่าสนใจเพิ่มขึ้น รวมถึงการลดองค์ประกอบที่ไม่จำเป็นในเคสไอแพด (iPad) เพื่อให้ภาพดูสะอาดหรือองค์ประกอบหลักเด่นชัดขึ้น นอกจากนี้ควรเพิ่มลวดลายของนาฬิกาดิจิตอลอะคริลิก เพื่อสร้างความน่าสนใจและความหลากหลาย โดยภาพรวมการออกแบบผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมในการใช้งาน

6. การอภิปรายผล สรุป และข้อเสนอแนะ

6.1 อภิปรายผล

จากการวิจัยกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนที่ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเยาวราช ซึ่งได้ใช้การบูรณาการศิลปะชุมชน (Community Art) และศิลปะแบบมีส่วนร่วม (Participatory Art) ผ่านกระบวนการที่ศิลปินทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลจากชุมชน จัดกิจกรรมให้แก่คนในชุมชน และคนในชุมชนเป็นผู้ร่วมมือในการสร้างสรรค์งานศิลปะ นำไปสู่ผลงานศิลปกรรมชุมชน ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้ชมที่ไม่ใช่เพียงแค่รับชม แต่กลายเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ศิลปะไปพร้อมกับศิลปิน กระบวนการนี้สอดคล้องกับแนวคิดสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์ (Relational Aesthetics) ซึ่งเน้นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างศิลปินและผู้เข้าร่วมในชุมชน ทำให้ผลงานศิลปะไม่ใช่เพียงสิ่งที่สวยงามที่ถูกจัดวางในหอศิลป์เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือที่สร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้คน กับศิลปิน (Bourriaud, 2020) เป็นการลดระยะห่างระหว่างงานศิลปะกับผู้ชม ทำให้งานศิลปะสามารถเข้าถึงผู้ชมได้ง่ายขึ้น

ศิลปะชุมชนในเยาวราชสามารถเชื่อมต่อกับงานวิจัยศิลปะชุมชนอื่นๆ ในประเทศไทยได้อย่างชัดเจน โดยมีประเด็นที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสื่อถึงอัตลักษณ์ และการสร้างกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะผ่านประสบการณ์และความทรงจำร่วมกัน โดยในงานวิจัยพบว่ารูปทรงที่ใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะมักเกิดจากวิถีชีวิตและความคุ้นเคยของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของชุมชนเยาวราช เช่น รูปทรงจากมังกร เครื่องแต่งกายสถาปัตยกรรมทางศาสนา และวัตถุที่เกี่ยวข้องกับอาชีพในชุมชน รูปทรงเหล่านี้เป็นผลลัพธ์ของการที่ผู้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการออกแบบและสร้างงานศิลปะที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของตนเอง เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยศิลปะชุมชน เช่น งานศิลปะชุมชนสามแพร่ง จะเห็นได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างศิลปินและชุมชน กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่เป็นการสร้างผลงานศิลปะ แต่ยังเป็นการสร้างพื้นที่ให้ผู้คนได้แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชุมชนและตนเอง ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและการส่งต่อวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งยังส่งเสริมเศรษฐกิจ และดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในชุมชนมากยิ่งขึ้น (Petchjeen et al, 2021) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจึงเป็นหัวใจของกระบวนการสร้างสรรค์ จากกิจกรรมศิลปะที่มีบทบาทในการสร้างความทรงจำร่วมกันระหว่างคนรุ่นใหม่ วัยกลางคนและผู้สูงอายุ นอกจากนี้กระบวนการนี้ยังสอดคล้องกับวิจัยของ Bublitz et al. (2019) ซึ่งได้พัฒนาโมเดล 5 ขั้นตอนในการสร้างศิลปะชุมชน ประกอบด้วย 1) การสำรวจความต้องการของคนในชุมชน 2) การระดมความคิดจากชุมชน 3) การสร้างสรรค์ผลงานร่วมกัน 4) การเฉลิมฉลองผลงานที่เสร็จสมบูรณ์ และ 5) การเผยแพร่ผลงาน ผลจากกระบวนการนี้ทำให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ศิลปะสะท้อนถึงคุณค่าร่วมกันของชุมชน ศิลปิน และผู้ชม

การประเมินผลจากนิทรรศการศิลปะชุมชนที่เยาวราช ซึ่งเปิดโอกาสให้คนทั่วไปหรือบุคคลภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ผู้ชมไม่เพียงแต่เข้ามาดูงานศิลปะเท่านั้น แต่ยังมีส่วนร่วมในการสร้างความหมายและสัมผัสประสบการณ์ทางศิลปกรรมร่วมกับชุมชน ทำให้งานศิลปะไม่ใช่เพียงสิ่งที่แสดงความงามหรือบันทึกวัฒนธรรม แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและสร้างความเข้าใจระหว่างผู้คนที่มีความพื้นฐานและภูมิหลังแตกต่างกัน ศิลปะจึงสามารถทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับสังคมที่กว้างขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ Stein and Faigin (2015) ได้กล่าวถึงการที่ศิลปะชุมชนและศิลปะแบบมีส่วนร่วมช่วยสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม โดยการให้กลุ่มคนที่หลากหลายเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน สอดคล้องกับกรณีของเยาวราชที่แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของผู้ชมจากภายนอกสามารถช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนเยาวราชได้ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิด Community-based Art หรือศิลปะที่สร้างจากพื้นฐานชุมชน จากบทความของ Ball and Koerner (2018) ที่เสนอว่า ศิลปะควรทำหน้าที่สร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและมีบทบาทในชีวิตของผู้คนอย่างแท้จริง จากการเก็บข้อมูลจึงชี้ให้เห็นว่า

ศิลปะไม่เพียงแต่เป็นการสร้างความสวยงามหรือความบันเทิง แต่ยังเป็นสื่อที่มีพลังในการเชื่อมโยงผู้คนต่างภูมิหลัง ทั้งยังเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนและสร้างความเข้าใจในความหลากหลายทางสังคม

จากการวิจัยศิลปินได้นำความคิดเห็นและอัตลักษณ์ของชุมชนมาใช้ในการสร้างสรรค์ศิลปะแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของศิลปิน จากการเป็นผู้สร้างงานเดี่ยวสู่การเป็นผู้ประสานงาน หมายถึง ศิลปินไม่ได้เป็นเพียงผู้แสดงออกทางศิลปะ แต่ยังเป็นผู้ฟัง ผู้เชื่อมต่อระหว่างความคิดของคนในชุมชนและกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสามารถสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความภาคภูมิใจในชุมชน เนื่องจากงานศิลปะเหล่านี้สะท้อนถึงอัตลักษณ์ ความเชื่อ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสรรค์งานศิลปะที่เชื่อมโยงกับความรู้สึกและความทรงจำร่วมกัน จึงสรุปได้ว่าบทบาทของศิลปะในการนำการมีส่วนร่วมของชุมชนมาสร้างสรรค์งานศิลปะ นอกจากจะช่วยสะท้อนอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชนแล้ว ยังสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอก ทำให้ศิลปะกลายเป็นสื่อกลางที่ทรงพลังในการสื่อสารที่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากชุมชน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคม

6.2 สรุปผล

จากการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์ในการศึกษากระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนที่ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเยวราราช พบว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นการบูรณาการแนวคิดของการมีส่วนร่วมในศิลปะ (Participatory Art) ซึ่งเป็นการให้คนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการสร้างสรรค์งานศิลปะร่วมกับศิลปิน กระบวนการนี้ได้เปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้ชมจากผู้สังเกตการณ์เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์ (Relational Aesthetics) ที่เน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างศิลปินและผู้ชม ส่งผลให้ศิลปะไม่ใช่เพียงสิ่งที่สวยงามในพื้นที่จัดแสดง แต่กลายเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมความเข้าใจ การสื่อสารระหว่างชุมชนและสังคมวงกว้าง

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเยวราราชได้สร้างผลงานที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน ตัวอย่างเช่น รูปทรงที่เกี่ยวข้องกับมังกร สถาปัตยกรรมทางศาสนา และเครื่องแต่งกายเฉพาะถิ่น ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นวิถีชุมชนเยวราอย่างชัดเจน ศิลปินได้มีบทบาทเป็นผู้ฟังและผู้เชื่อมโยงความคิดเห็นของคนในชุมชนเข้ากับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม ทำให้ผู้คนในชุมชนมีความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานศิลปะที่ตนในชุมชนมีส่วนร่วมสร้างสรรค์

การประเมินผลการจัดนิทรรศการศิลปะชี้ให้เห็นว่านิทรรศการศิลปะไม่เพียงเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม แต่ยังให้บุคคลภายนอกหรือผู้ชมจากภายนอกชุมชนได้มีส่วนร่วมด้วย ผู้ชมไม่ได้เป็นเพียงผู้ชม แต่ยังมีส่วนร่วมในการสร้างประสบการณ์ทางศิลปะร่วมกับชุมชน นิทรรศการนี้ยังช่วยสร้างความเข้าใจทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนเยวราราชกับผู้ชมภายนอก ทำให้ศิลปะเป็นสะพานเชื่อมโยงที่ทรงพลังในการสร้างความเข้าใจและการแลกเปลี่ยนทางสังคม

การวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะชุมชนที่ใช้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเยวราราช การพัฒนาผลงานศิลปกรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชุมชน และการประเมินผลการจัดนิทรรศการศิลปะที่สามารถสร้างความเข้าใจระหว่างชุมชนและบุคคลภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังชี้ให้เห็นถึงบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปของศิลปินและผู้ชมในกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ

6.3 ข้อเสนอแนะ

1) การทำงานร่วมกับชุมชนจำเป็นต้องมีการวางแผนการประสานงานอย่างรัดกุม เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยควรคำนึงถึงความต้องการและธรรมชาติของกลุ่มเป้าหมาย การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างทีมศิลปินและคนในชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะเป็นการสร้างความไว้วางใจและความเข้าใจซึ่งกันและกัน

2) การนำทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเขาวราชมาพัฒนาเป็นกิจกรรมศิลปะ ต้องคำนึงถึงความต้องการและข้อจำกัดของชุมชน ชุมชนเขาวราชให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจและเวลา โดยกิจกรรมควรมีระยะเวลาที่กระชับ เนื่องจากคนในชุมชนเขาวราชและนักท่องเที่ยวมักมีเวลาจำกัด การออกแบบกิจกรรมจึงควรเป็นไปในลักษณะที่สามารถทำให้เสร็จได้ในระยะเวลาอันสั้น

3) ข้อเสนอแนะในการสร้างงานศิลปะ ควรมีการพัฒนาแนวความคิดที่เชื่อมโยงระหว่างศิลปินและชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผลงานที่สร้างออกมาสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนได้ชัดเจน เพื่อให้ผลงานของชุมชนและศิลปินเป็นไปในทิศทางเดียว

4) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการขยายผลการดำเนินงานไปสู่การทดลองในพื้นที่อื่น ควรมีการนำกระบวนการศิลปะที่มีส่วนร่วมไปปรับใช้ในบริบทชุมชนที่หลากหลาย ซึ่งจะช่วยสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ เพื่อพัฒนาศิลปะชุมชนและสร้างแนวทางปฏิบัติในระดับที่กว้างขึ้น

7. กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการวิจัยเชิงกลยุทธ์ (Strategic Fund; SF): ประเภทโครงการวิจัยแผนงาน N35: วิจัยและพัฒนาสุนทรียภาพและความคิดสร้างสรรค์ด้านศิลปกรรม จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2566 และขอขอบคุณผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกท่าน รวมทั้งคณะทำงานทุกหน่วย ทุกกลุ่ม และคณะผู้วิจัยที่ร่วมแรงร่วมใจ จนทำให้ผลงานประสบความสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

เอกสารอ้างอิง

- Ball, D., & Koerner, A. (2018). *The process of creating public art in Martin County, Florida*. In Community art: A look at public art in America (pp. 14-21). National Endowment for the Arts.
- Bishop, C. (2023). *Artificial hells: Participatory art and the politics of spectatorship*. Verso books.
https://books.google.co.th/books?hl=en&lr=&id=rpZpEAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR5&dq=Artificial+hells:+Participatory+art+and+the+politics+of+spectatorship.+Verso.&ots=W7M8li1CXh&sig=iHb7SUJI3Rygq6zC1aOfwbCt4&redir_esc=y#v=onepage&q=Artificial%20hells%3A%20Participatory%20art%20and%20the%20politics%20of%20spectatorship.%20Verso.&f=false
- Bourriaud, N. (2020). *Relational aesthetics*. Les presses du réel.
- Bublitz, M. G., Rank-Christman, T., Cian, L., Cortada, X., Madzharov, A., Patrick, V. M., Peracchio, L. A., Scott, M. L., Sundar, A., To, N. (R.), & Townsend, C. (2019). Collaborative art: A transformational force within communities. *Journal of the Association for Consumer Research*, 4(4), 313–331.
<https://doi.org/10.1086/705023>
- Cartiere, C., & Zebracki, M. (2015). *The everyday practice of public art*. Routledge.
- Durrer, V., Gilmore, A., & Stevenson, D. (2019). Arts councils, policymaking and “the local.” *Cultural Trends*, 28(4), 317–331. <https://doi.org/10.1080/09548963.2019.1644795>
- Goldbard, A. (2006). *New creative community: The art of cultural development*. New Village Press.
<https://www.arts.gov/stories/magazine/2018/2/community-art-look-public-art-america>

- Kester, G. H. (2004). *Conversation Pieces: Community and communication in modern art*. University of California Press.
- Lyusyena, k., & Stephenson, M.Jr. (2019). Arts as Dialogic Practice: Deriving Lessons for Change from Community-based Artmaking for International Development. *Psych*, 1(1),375-390. <https://doi.org/10.3390/psych1010027>
- Lacy, S. (2008). *Time in place: New genre public art a decade later*. In *The practice of public art* (pp. 18-32). Routledge.
- Petchjeen, M., Masjiracharak, P., & Wanta, J. (2021). Identity of the Sam Phrang community and Bang Lamphu community in using art as a tool for creating added value for tourism. *Journal of Research and Development, Suan Sunandha Rajabhat University*, 13(2), 70-95. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/irdssru/article/view/250854/172654> (in Thai)
- Phonpirun, P. (2013). Creative Economy and the Development of Thailand. *Economics Review Journal, National Institute of Development Administration*, 7(1), 1-69. (in Thai) <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/NER/article/view/22675/19396>
- Rungrojnsitthichai, N., & Charoenrat, S. (2021). Changes and Impacts toward Spatial Identity of the Old Market Traditional Shop-Houses in Yaowarat Community, Bangkok's Chinatown. *Journal of MCU Nakhondhat*, 8(7), 282-294. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/view/253528> (in Thai)
- Wanichachiva, N. (2020). *Towards creative and cultural capital development of Yaowarat*. Silpakorn University. (in Thai)
- Stein, C.H., Faigin, D.A. (2015) Community-Based Arts Initiatives: Exploring the Science of the Arts. *American Community Psychol*, 55, 70–73. <https://doi.org/10.1007/s10464-014-9698-3>